अन्तिम परीक्षाको नमुना प्रश्नपत्र २

उत्तरकुञ्जिका

पूर्णाङ्क ७५ · ३ घण्टा

अङ्क विभाजनमा दिइएका बुँदाका आधारमा अङ्क दिनुहोस्। फरक शब्दमा लेखिएको भए पनि उही कुरा भनेको उत्तर सही मानिन्छ।

पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको विशिष्टीकरण तालिका, सामाजिक अध्ययन, कक्षा ९ अनुसार साइन्स प्लेग्राउन्डले तयार पारेको अभ्यास प्रश्नपत्र, आधिकारिक प्रश्नपत्र होइन।

समूह (क)

११ × १ = ११

१. फ्रान्सका अगस्ट कोम्ट (सन् १७९८–१८५७) लाई समाजशास्त्रका पिता मानिन्छ।

अङ्क विभाजन

- अगस्ट कोम्ट लेखेमा।

२. जनशक्ति राष्ट्रको सबैभन्दा ठुलो सम्पत्ति भएकाले बौद्धिक पलायन हुँदा देशमा विकासका काम गर्ने दक्ष मानिस घट्छन् र देशले उनीहरूलाई पढाउन गरेको लगानीको फाइदा अर्को देशले पाउँछ।

अङ्क विभाजन

- बौद्धिक पलायनले दक्ष जनशक्ति घटाएर विकासमा पार्ने असर कारणसहित लेखेमा।

३. विद्युतीय (इलेक्ट्रोनिक) कारोबार ऐन, २०६३।

अङ्क विभाजन

- विद्युतीय (इलेक्ट्रोनिक) कारोबार ऐन, २०६३ लेखेमा।

४. आमा समूहले ती महिलालाई तत्काल बस्ने ठाउँको व्यवस्था गरी प्रहरी वा स्थानीय तहमा उजुरी दर्ता गराउन र कानुनी उपचार पाउन सघाउन सक्छ।

अङ्क विभाजन

- उजुरी गराउने, कानुनी उपचारमा सघाउने वा सुरक्षित बसोबास मिलाउने जस्तो एउटा व्यावहारिक काम लेखेमा।

५. कपिलवस्तु गणराज्य थियो, अर्थात् धेरै प्रमुख परिवारको सभाले चलाउने राज्य थियो।

अङ्क विभाजन

- गणराज्य लेखेमा।

६. एकीकरणले एउटै राष्ट्र बनाई स्वतन्त्रता जोगाए पनि लडाइँमा धेरै मानिस मारिए र कीर्तिपुर जस्ता ठाउँका जनताले ठुलो पीडा भोगे, त्यसैले यसका उपलब्धि र पीडा दुवै हेर्नुपर्छ।

अङ्क विभाजन

- एकीकरणका उपलब्धि र लडाइँको पीडा दुवै पक्ष जोडी लेखेमा।

७. करिब साढे छ गुणा (आयात २,०९६.३७ अर्ब र निर्यात ३१५.२९ अर्ब रुपियाँ)।

अङ्क विभाजन

- करिब साढे छ गुणा (६ देखि ७ गुणाबिच) लेखेमा।

८. च्याउ खेतीको तालिम लिई वा कुनै च्याउ फार्ममा केही समय काम गरी सिप सिक्नुपर्छ र नजिकको बजारमा च्याउको माग र मूल्य बुझ्नुपर्छ।

अङ्क विभाजन

- तालिम लिने, बजार अध्ययन गर्ने, अनुदान वा ऋणबारे बुझ्ने जस्तो एउटा उचित काम लेखेमा।

९. २७ ओटा।

अङ्क विभाजन

- २७ लेखेमा।

१०. नेपाल हिमाली देश भएकाले तापक्रम बढ्दा हिमनदी पग्लिने, हिमताल फुटेर बाढी आउने र बाढी पहिरो बढ्ने जोखिम धेरै छ; सन् २०११–२०२० मा हिन्दुकुश हिमालयका हिमनदी अघिल्लो दशकभन्दा ६५ प्रतिशत छिटो पग्लिए।

अङ्क विभाजन

- हिमाली भूगोल र हिमनदी पग्लिने वा हिमताल फुट्ने जोखिमसँग जोडी कारण लेखेमा।

११. बिहान परिवारसँगै हिँड्ने वा योग गर्ने र राति निश्चित समयपछि मोबाइल बन्द गरी पर्याप्त निद्रा लिने बानी सुरु गर्छु।

अङ्क विभाजन

- व्यायाम, पर्याप्त निद्रा, सन्तुलित भोजन वा सरसफाइ जस्तो स्वस्थ परिवारको एउटा व्यावहारिक बानी लेखेमा।

Science Playground, काटुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

समूह (ख) ९ × ४ = ३६

१२. क. **व्यक्ति मिलेर समाज बन्छ:** व्यक्ति समाजको सबैभन्दा सानो एकाइ हो। परिवार, टोल, गाउँ र राष्ट्र सबै व्यक्ति मिलेरै बन्छन्। व्यक्तिविना समाजको कुनै अस्तित्व हुँदैन। **[४]**

ख. **व्यक्तिका आवश्यकता समाजबाट पूरा हुन्छन्:** एक थाल भात खाँदा पनि धान उब्जाउने किसान, मल र बिउ बेच्ने व्यापारी, चामल कुट्ने मिल, ढुवानी गर्ने चालक र पसलेको सहयोग चाहिन्छ। लुगा, किताब, औषधी र सुरक्षा पनि अरूबाटै पाइन्छ। यही अन्तरनिर्भरताले मानिसलाई समाजमा बाँध्छ।

ग. **समाजबाट व्यक्तित्व बन्छ:** भाषा, संस्कार, असल बानी र ठिकबेठिक छुट्याउने ज्ञान व्यक्तिले परिवार, विद्यालय र समाजबाटै सिक्छ।

घ. **व्यक्तिले समाज बदल्छ:** व्यक्तिको स्वभाव, क्षमता, रुचि र इच्छाले समाजको रूप बदल्छ। असल व्यक्तिले समाजलाई अघि बढाउँछन् र छुवाछुत जस्ता खराब चलन हटाउँछन्। त्यसैले व्यक्ति र समाज एकअर्काका अभिन्न अङ्ग हुन्।

अङ्क विभाजन

- व्यक्ति मिलेर समाज बन्ने कुरा प्रस्ट पारी लेखेमा।
- व्यक्तिका आवश्यकता समाजबाट पूरा हुने कुरा दैनिक जीवनको उदाहरणसहित लेखेमा।
- समाजबाट भाषा, संस्कार र आचरण सिकेर व्यक्तित्व बन्ने कुरा लेखेमा।
- व्यक्तिले समाज बदल्ने कुरासहित उचित निष्कर्ष लेखेमा।

१३. पुस्तौँदेखि अनुभवबाट हस्तान्तरण हुँदै आएका ज्ञान, सिप र स्थानीय औजारलाई **परम्परागत ज्ञान, सिप र प्रविधि** भनिन्छ। जस्तै: ढिकी, जाँतो, पानीघट्ट, हलो, आरन, कुमालको पाङ्ग्रा, जडीबुटीको ज्ञान र राडीपाखी बुन्ने सिप। **[४]**

यसका महत्त्व:

क. यिनले हाम्रो मौलिक पहिचान र परम्परा जोगाउँछन्।

ख. स्थानीय साधन र स्रोतमा आधारित भएकाले यी सस्ता र सजिलै पाइन्छन्।

ग. यी वातावरणमैत्री हुन्छन्, अर्थात् धुवाँ, फोहोर र प्रदूषण कम गर्छन्। (यिनलाई सुधारेर आयआर्जन र स्वरोजगारमा प्रयोग गर्न सकिन्छ भन्ने महत्त्व पनि लेख्न सकिन्छ।)

अङ्क विभाजन

- परम्परागत ज्ञान, सिप र प्रविधिको सही परिभाषा उदाहरणसहित लेखेमा।
- पहिलो महत्त्व लेखेमा।
- दोस्रो महत्त्व लेखेमा।
- तेस्रो महत्त्व लेखेमा।

१४. क. **तत्काल सम्झाउने:** खिल्ली उडाउने साथीलाई सबै धर्मले मानव कल्याण र सबैको हित नै सिकाउँछन्, त्यसैले कसैको आस्थामा चोट पुऱ्याउनु गलत हो भनी शान्त रूपमा सम्झाउँछौँ र माफी माग्न लगाउँछौँ। **[४]**

ख. **कक्षाको नियम:** कक्षाका सबै मिलेर “कसैको धर्म, जात वा चालचलनको खिल्ली उडाइने छैन” भन्ने नियम बनाएर भित्तामा टाँस्छौँ।

ग. **सबैका चाडपर्व मनाउने:** दसैँ, बुद्ध जयन्ती, इद, उँधौली र क्रिसमसमा एकअर्कालाई शुभकामना दिन्छौँ र कक्षामा सबै धर्मका चाडबारे छोटो प्रस्तुति गर्छौँ।

घ. **अध्ययन भ्रमण र छलफल:** शिक्षकसँग मिलेर मन्दिर, गुम्बा, मस्जिद र चर्च घुम्न जाने तथा “धर्मका साझा सार” विषयमा छलफल वा निबन्ध प्रतियोगिता गराउँछौँ। यसरी हामी एकअर्काको धर्मलाई बुझेर सम्मान गर्न सिक्छौँ।

अङ्क विभाजन

- खिल्ली उडाउने साथीलाई सम्झाउने व्यावहारिक काम लेखेमा।
- कक्षाको साझा नियम वा आचारसंहिता बनाउने काम लेखेमा।
- सबै धर्मका चाडपर्व मनाउने वा शुभकामना साटासाट गर्ने काम लेखेमा।
- भ्रमण, प्रस्तुति वा छलफलमार्फत अरूको धर्म बुझ्ने काम लेखेमा।

१५. मानिसलाई असल बनाउने इमानदारी, प्रेम, दया, सद्भाव, निष्पक्षता, सहयोग र सत्य जस्ता गुणलाई मानवमूल्य भनिन्छ। **[४]**

क. **परिवार पहिलो पाठशाला:** बालबालिकाले परिवारका सदस्यको व्यवहार, बोलीचाली, जीवनशैली र संस्कार हेरेरै आचरण सिक्छन्। घरमा ठुलालाई आदर गर्ने र झुट नबोल्ने वातावरण भए बच्चा पनि त्यस्तै बन्छ।

ख. **समाजको भूमिका:** छिमेक, साथी र समुदायको व्यवहारले परिवारमा सिकेको मूल्यलाई बलियो वा कमजोर बनाउँछ। समाजमा इमानदारीको कदर भए त्यो मूल्य टिक्छ।

ग. **शिक्षाको भूमिका:** विद्यालयले पाठ, खेलकुद र समूह कार्यमार्फत सहयोग, अनुशासन, निष्पक्षता र फरक पृष्ठभूमिका साथीलाई सम्मान गर्न सिकाउँछ। शिक्षाले ठिक र बेठिक किन हो भन्ने कारण पनि बुझाउँछ।

घ. **निष्कर्ष:** परिवारले मानवमूल्यको बिउ रोप्छ, समाजले यसलाई हुर्काउँछ र शिक्षाले यसलाई बुझाइ र विवेकसँग जोड्छ। त्यसैले तीनैको साझा प्रयासबाट मात्र असल नागरिक बन्छन्।

Science Playground, काटुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

अङ्क विभाजन

- मानवमूल्यको अर्थ र परिवार पहिलो पाठशाला हुनुको कारण लेखेमा।
- मानवमूल्य विकासमा समाजको भूमिका विश्लेषण गरी लेखेमा।
- मानवमूल्य विकासमा शिक्षाको भूमिका विश्लेषण गरी लेखेमा।
- तीनैको साझा भूमिकासहित उचित निष्कर्ष लेखेमा।

१६. म यस भनाइसँग सहमत छैन। **[४]**

क. **हेपाइ ठट्टा होइन:** कसैलाई जानीजानी शारीरिक वा मानसिक पीडा दिने काम हेपाइ हो। ठट्टामा दुवै पक्ष रमाउँछन्, तर हेपाइमा एक पक्षलाई बारम्बार चोट पुग्छ र ऊ डराउँछ। उपनाम काढ्ने, गिज्याउने, हल्ला फैलाउने र धकेल्ने सबै हेपाइ हुन्।

ख. **यसका असर गम्भीर छन्:** हेपाइ खेपेका बालबालिकामा हीनताबोध पैदा हुन्छ, मनोबल कमजोर हुन्छ, विद्यालय जान मन लाग्दैन र पढाइमा अरुचि बढ्छ। लामो समय हेपिँदा चिन्ता र निराशा पनि बढ्न सक्छ।

ग. **यो सानो समस्या होइन:** सन् २०१५ मा नेपालका ६८ विद्यालयका कक्षा ७ देखि ११ का ६,५२९ विद्यार्थीमा गरिएको सर्वेक्षणमा करिब आधा (५१ प्रतिशत) ले अघिल्लो ३० दिनमा कम्तीमा एक दिन हेपाइ खेपेको बताएका थिए।

घ. **रोक्नुपर्छ:** त्यसैले हेपाइलाई ठट्टा भनेर बेवास्ता गर्नु हुँदैन। कक्षामा हेपाइविरुद्धका नियम, नाम नखुलाई उजुरी गर्ने पेटिका र परामर्श सेवा चाहिन्छ। चुप लागेर हेर्ने साथी पनि भागीदार बन्ने भएकाले पीडितको साथ दिनुपर्छ।

अङ्क विभाजन

- हेपाइ र ठट्टाबिचको फरक प्रस्ट पारी आफ्नो धारणा लेखेमा।
- हेपाइले पीडितमा पार्ने असर विश्लेषण गरी लेखेमा।
- समस्याको व्यापकता तथ्य वा उदाहरणसहित लेखेमा।
- हेपाइ रोक्ने उपायसहित उचित निष्कर्ष लेखेमा।

१७. राज्यले संविधानमै लेखेर नागरिकलाई दिएको र अदालतबाट उपचार पाउन सकिने आधारभूत अधिकारलाई **मौलिक हक** भनिन्छ। वर्तमान संविधानको भाग ३ मा धारा १६ देखि ४६ सम्म ३१ मौलिक हक छन्। **[४]**

क. **समानताको हक (धारा १८):** कानुनको दृष्टिमा सबै नागरिक समान हुन्छन् र धर्म, वर्ण, जात, लिङ्ग जस्ता आधारमा भेदभाव गरिँदैन।

ख. **शिक्षासम्बन्धी हक (धारा ३१):** हरेक नागरिकलाई आधारभूत तहसम्म अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्म निःशुल्क शिक्षा पाउने हक छ।

ग. **संवैधानिक उपचारको हक (धारा ४६):** मौलिक हक हनन भए सर्वोच्च वा उच्च अदालतमा गएर उपचार माग्न पाइन्छ।

(सम्मानपूर्वक बाँच्न पाउने हक, धारा १६; सूचनाको हक, धारा २७; बालबालिकाको हक, धारा ३९ जस्ता अरू हक पनि लेख्न सकिन्छ।)

अङ्क विभाजन

- मौलिक हकको सही परिभाषा लेखेमा।
- पहिलो मौलिक हक धारासहित लेखेमा।
- दोस्रो मौलिक हक धारासहित लेखेमा।
- तेस्रो मौलिक हक धारासहित लेखेमा।

१८. क. **अक्सिजन र स्वच्छ हावा:** हामीले सास फेर्ने अक्सिजन वनस्पतिले दिन्छन् र हावाको कार्बन डाइअक्साइड सोस्छन्। **[४]**

ख. **पानी र माटोको संरक्षण:** जङ्गलले पानीका मूल जोगाउँछन् र माटो बग्न तथा पहिरो जान रोक्छन्।

ग. **दैनिक आवश्यकता:** काठ, दाउरा, घाँस, स्याउला, फलफूल, निगालो र बाँस जस्ता दैनिक आवश्यकताका कुरा वनबाट पाइन्छन्।

घ. **आम्दानी र पर्यटन:** जडीबुटी बेचेर किसान र देशले आम्दानी गर्छन्। वन्यजन्तु र हरियाली हेर्न पर्यटक आउँछन्। (वन्यजन्तुको वासस्थान र उद्योगलाई कच्चा पदार्थ पनि महत्त्व हुन्।)

अङ्क विभाजन

- पहिलो महत्त्व लेखेमा।
- दोस्रो महत्त्व लेखेमा।
- तेस्रो महत्त्व लेखेमा।
- चौथो महत्त्व लेखेमा।

१९. इन्टरनेटको सुरक्षित र सन्तुलित प्रयोगका नियम **[४]**

क. **समय सीमा:** पढाइपछि मात्र मनोरञ्जनका लागि इन्टरनेट चलाऔँ र दिनमा एक दुई घण्टाभन्दा बढी स्क्रिन नहेरौँ।

ख. **व्यक्तिगत सुरक्षा:** अपरिचितलाई आफ्नो फोटो, घरको ठेगाना र पासवर्ड नदिऔँ र अनलाइन मात्र चिनेको मान्छेलाई एक्लै भेट्न नजाऔँ।

ग. **ठगीबाट बचौँ:** "इनाम जित्नुभयो" भन्ने सन्देशका लिङ्क नखोलौँ। कुनै पनि बैङ्क वा संस्थाले इमेल वा सन्देशबाट पासवर्ड माग्दैन भन्ने बुझौँ।

Science Playground, काठुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

घ. **सदुपयोग र उजुरी:** शैक्षिक भिडियो, अनलाइन पुस्तक र समाचारका लागि इन्टरनेट प्रयोग गरौँ। ठगी वा हेपाइ भए अभिभावक, शिक्षक वा साइबर ब्युरोलाई खबर गरौँ।

अङ्क विभाजन

- स्क्रिन समय सीमित गर्नेसम्बन्धी नियम लेखेमा।
- व्यक्तिगत विवरण र फोटो सुरक्षित राख्नेसम्बन्धी नियम लेखेमा।
- अनलाइन ठगीबाट बच्नेसम्बन्धी नियम लेखेमा।
- सदुपयोग वा उजुरी गर्नेसम्बन्धी नियम लेखेमा।

२०. क. **प्रत्यक्ष उपाय:** जन्मदर, मृत्युदर वा बसाइँसराइमा सिधै असर पार्ने उपायलाई प्रत्यक्ष उपाय भनिन्छ। यसको असर छिटो देखिन्छ। **[४]**

ख. **प्रत्यक्ष उपायका उदाहरण:** कानुनले तोकेको २० वर्ष उमेर पुगेपछि मात्र विवाह गर्ने (ढिलो विवाह) र दुई बच्चाबिच उचित अन्तर राख्ने (जन्मान्तर)। (गर्भनिरोधक साधनको प्रयोग पनि प्रत्यक्ष उपाय हो।)

ग. **अप्रत्यक्ष उपाय:** मानिसको सोच, शिक्षा र जीवनस्तर बदलेर बिस्तारै लामो समयमा असर पार्ने उपायलाई अप्रत्यक्ष उपाय भनिन्छ।

घ. **अप्रत्यक्ष उपायका उदाहरण:** महिला शिक्षा र सशक्तीकरण तथा रोजगारी र आयआर्जनका अवसर बढाउने। (जनसङ्ख्या शिक्षा, सचेतनामूलक कार्यक्रम र स्वास्थ्य सेवाको विस्तार पनि अप्रत्यक्ष उपाय हुन्।)

अङ्क विभाजन

- प्रत्यक्ष उपायको अर्थ लेखेमा।
- प्रत्यक्ष उपायका दुई उदाहरण लेखेमा।
- अप्रत्यक्ष उपायको अर्थ लेखेमा।
- अप्रत्यक्ष उपायका दुई उदाहरण लेखेमा।

समूह (ग) ४ × ७ = २८

२१. **नागरिक समाजको अर्थ:** सरकार र राजनीतिक दलबाहिर रहेर नागरिकको हकहितका लागि तटस्थ भएर आवाज उठाउने, नाफा नखोज्ने स्वेच्छिक समूहलाई नागरिक समाज भनिन्छ। **[७]**

विशेषताका आधारमा विश्लेषण:

क. **तटस्थ र स्वतन्त्र:** नागरिक समाज सरकार र राजनीतिक दलबाट अलग हुन्छ। त्यसैले कुनै दलको पक्ष वा विपक्षमा नभई जनताको हितका आधारमा बोल्न सक्छ।

ख. **निगरानी र दबाब:** राज्यका सेवा सुविधा सबैसम्म सजिलै पुगून् भनेर यसले निगरानी गर्छ। आर्थिक पारदर्शिता, सुशासन र भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि दबाब दिन्छ र सरकारलाई सही बाटोमा हिँड्न सघाउँछ।

ग. **आवाजविहीनको आवाज:** यसले पछि परेका र आवाजविहीन वर्गका समस्या सरकारसम्म पुऱ्याउँछ।

घ. **विरोधी होइन, सहयोगी:** नागरिक समाजले सरकार ढाल्न होइन, सरकारका नीति र कामलाई जनमुखी बनाउन आलोचना र सुझाव दिन्छ। सामाजिक जागरण, समुदायको परिचालन र आपसी सहकार्यबाट विकासका काममा पनि सघाउँछ।

नेपालका उदाहरण:

ङ. **पेसागत सङ्गठन:** नेपाल शिक्षक महासङ्घ, नेपाल पत्रकार महासङ्घ र नेपाल बार एसोसिएसन जस्ता सङ्गठनले आआफ्नो क्षेत्रका समस्यामा आवाज उठाउँछन्।

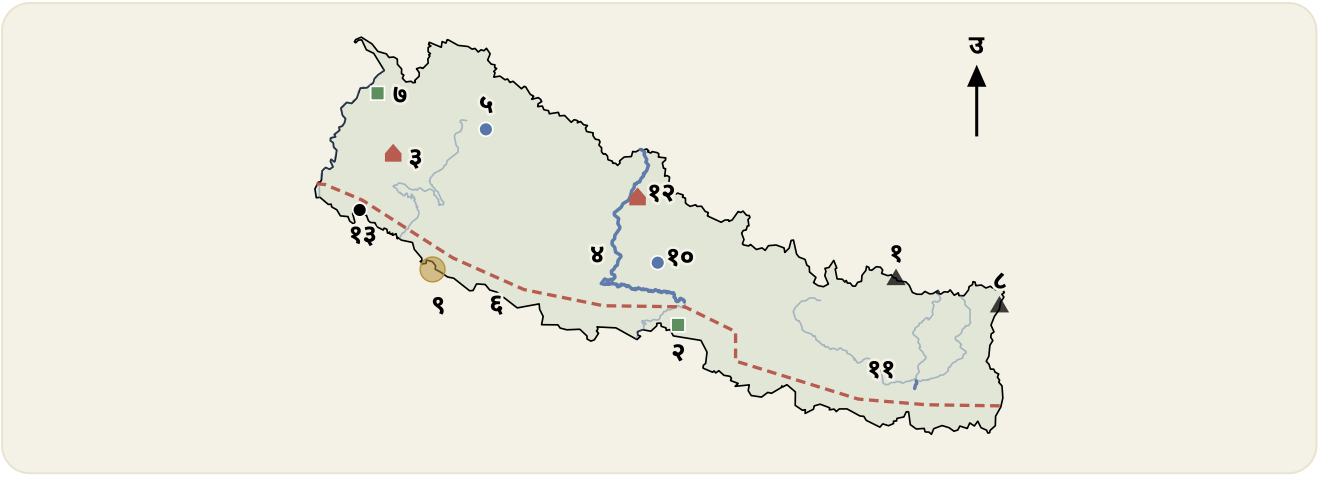
च. **सचेतनामूलक समूह:** शिक्षक अभिभावक सङ्घ, उपभोक्ता हित संरक्षण मञ्च र नेपाल वातावरण पत्रकार समूहले विद्यालय, बजार र वातावरणमा भइरहेका गलत काम देखाएर सुधारका लागि दबाब दिन्छन्।

निष्कर्ष: सरकारको काम सही भए साथ दिने र गलत भए प्रश्न सोध्ने भएकाले नागरिक समाज लोकतन्त्रको "पहरेदार" हो। यसले लोकतान्त्रिक संस्कार बलियो बनाउँछ, त्यसैले यो सरकारको विरोधी होइन, निगरानी गर्ने समूह हो।

अङ्क विभाजन

- नागरिक समाजको सही अर्थ लेखेमा।
- तटस्थता र स्वतन्त्रताको विशेषता विश्लेषण गरी लेखेमा।
- निगरानी, पारदर्शिता र सुशासनका लागि दबाब दिने भूमिका लेखेमा।
- पछि परेका वर्गको आवाज उठाउने भूमिका लेखेमा।
- विरोधी नभई सुझाव र सहकार्य गर्ने पक्ष तर्कसहित लेखेमा।
- नेपालका नागरिक समाजका कम्तीमा दुई उदाहरण लेखेमा।
- भनाइसँग जोडिएको उचित निष्कर्ष लेखेमा।

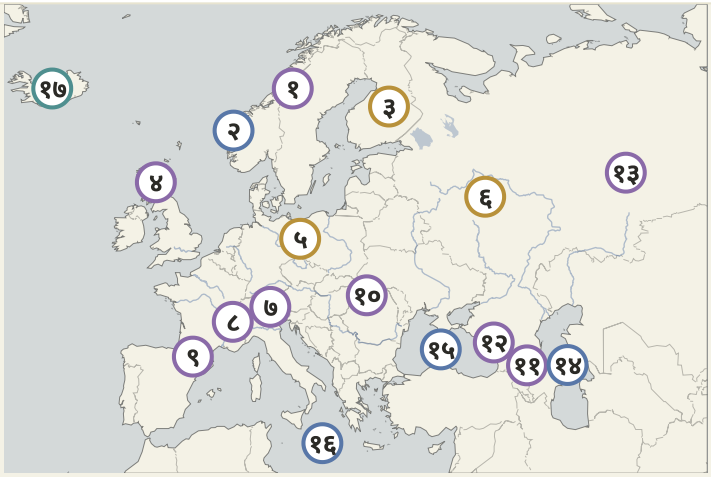
२२. **नेपालको नक्सा:** तलको नक्सामा अभ्यासका तेह्र तथ्य छन्। यस प्रश्नमा सोधिएका तथ्य अङ्क ८ (कञ्चनजङ्घा हिमाल, ताप्लेजुङ), १० (रूपा ताल, कास्की), ३ (शैलेश्वरी मन्दिर, सिलगढी, डोटी), ७ (अपि नाम्पा संरक्षण क्षेत्र, दार्चुला) र ९ (कपास खेती हुने क्षेत्र, बाँके र बर्दिया) हुन्। **[७]**

चित्र 1 नेपालको नक्सामा तथ्य। प्रश्नमा सोधिएका तथ्य अङ्क ३, ७, ८, ९ र १० हुन्।

नक्सामा शीर्षक, उत्तर दिशा र सङ्केत अनिवार्य हुनुपर्छ। हिमाललाई त्रिकोण, ताललाई निलो थोप्लो, मन्दिरलाई मन्दिरको चिह्न, संरक्षण क्षेत्रलाई हरियो वर्ग र खेती हुने क्षेत्रलाई पहेँलो गोलोले देखाउन सकिन्छ।

अथवाको उत्तर, युरोपको नक्सा: तलको नक्सामा सोधिएका पाँचै तथ्य छन्: मध्य युरोपको आल्प्स पर्वत, फ्रान्स र स्पेनबिचको पिरेनिज पर्वत, ककेशस पर्वतमा रहेको युरोपकै सबैभन्दा अग्लो चुचुरो एल्ब्रस (५,६४२ मिटर), दक्षिण-पूर्वको कृष्ण सागर र उत्तर-पश्चिम एट्लान्टिक महासागरको आइसल्यान्ड टापु।

१ स्क्यान्डिनेभियाको उच्च भूमि
२ नर्वेका फियोर्ड
३ बाल्टिक शिल्ड
४ स्कटल्यान्डको उच्च भूमि
५ उत्तरी युरोपको मैदान
६ रुसको मैदान
७ आल्प्स पर्वत
८ मोन्ट ब्ल्याङ्क (४,८०६ मिटर)
९ पिरेनिज पर्वत
१० कार्पाथियन पर्वत
११ ककेशस पर्वत
१२ एल्ब्रस (५,६४२ मिटर)
१३ युराल पर्वत
१४ क्यास्पियन सागर
१५ कृष्ण सागर
१६ भूमध्य सागर
१७ आइसल्यान्ड

चित्र 2 युरोपका मुख्य धरातलीय स्वरूप। सोधिएका पाँच तथ्य नक्साका नाममा खोज्नुहोस्।

Science Playground, काटुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

युरोपको नक्सामा पनि शीर्षक, उत्तर दिशा र सङ्केत अनिवार्य हुनुपर्छ। पर्वत खैरो त्रिकोणको लहर, चुचुरो त्रिकोण, सागर निलो रङ र टापु रेखाले घेरेर देखाउन सकिन्छ।

अङ्क विभाजन

- सामान्य आकार प्रकार मिल्ने रेखाङ्कित नक्सा कोरेमा।
- शीर्षक, उत्तर दिशा र सङ्केत देखाएमा।
- पहिलो तथ्य (कञ्चनजङ्घा हिमाल वा आल्प्स पर्वत) सही ठाउँमा देखाएमा।
- दोस्रो तथ्य (रूपा ताल वा पिरेनिज पर्वत) सही ठाउँमा देखाएमा।
- तेस्रो तथ्य (शैलेश्वरी मन्दिर वा एल्ब्रस) सही ठाउँमा देखाएमा।
- चौथो तथ्य (अपि नाम्पा संरक्षण क्षेत्र वा कृष्ण सागर) सही ठाउँमा देखाएमा।
- पाँचौँ तथ्य (कपास खेती हुने क्षेत्र वा आइसल्यान्ड) सही ठाउँमा देखाएमा।

२३. नेपाल अङ्ग्रेज युद्धका कारण: **[७]**

क. **प्राकृतिक कारण:** चिसो हावापानीमा हुर्केका अङ्ग्रेज भारतको गर्मी छल्न हिमालको फेदका शीतल पहाड चाहन्थे। त्यहाँका जङ्गल र प्राकृतिक स्रोतप्रति पनि उनीहरूको लोभ थियो।

ख. **आर्थिक र राजनीतिक कारण:** इस्ट इन्डिया कम्पनी नेपाल हुँदै तिब्बतसम्म व्यापार फैलाउन चाहन्थ्यो। एकीकरणमा राज्य गुमाएका केही राजाले पनि कम्पनीलाई उक्साए।

ग. **नेपालको सैनिक सुदृढीकरण:** भीमसेन थापाले सेनालाई छाउनीमा राखेर बलियो बनाउँदै गएकाले कम्पनीलाई नेपाल खतरा जस्तो लाग्यो।

घ. **दुवैको विस्तार र तत्कालीन कारण:** नेपाल पश्चिममा सतलजसम्म र दक्षिणमा तराईतिर फैलँदै थियो, कम्पनी पनि उत्तर भारतमा फैलँदै थियो। यसरी दुवैको सिमाना जुध्न पुग्यो र बुटवल र स्युराजको तराई कसको हो भन्ने विवादले युद्ध तुरुन्तै सुरु गरायो। सन् १८१४ नोभेम्बर १ मा युद्धको घोषणा भयो।

युद्धका प्रभाव:

ङ. **भूभाग गुम्यो:** सुगौली सन्धि (सन् १८१५ डिसेम्बर २ मा हस्ताक्षर, वि.सं. १८७२ फागुन २२ मा अनुमोदन) बाट नेपालले करिब एकतिहाइ भूभाग गुमायो।

च. **एकीकरण रोकियो र अङ्ग्रेजको प्रभाव बढ्यो:** करिब सत्तरी वर्षदेखि चलेको एकीकरण अभियान रोकियो। कम्पनीको स्वीकृतिविना बेलायती, युरोपेली वा अमेरिकीलाई काममा राख्न नपाइने भयो र काठमाडौँमा अङ्ग्रेज रेजिडेन्ट बस्न थाले।

छ. **दरबारमा षड्यन्त्र र गोरखा भर्ती:** हारको दोष र शक्तिका लागि दरबारमा गुटबन्दी र षड्यन्त्र बढ्यो। नेपाली सैनिकको वीरता देखेर अङ्ग्रेजले नेपाली युवालाई आफ्नो सेनामा भर्ती गर्न थाले।

अङ्क विभाजन

- प्राकृतिक कारण (शीतल पहाड र प्राकृतिक स्रोतको लोभ) लेखेमा।
- आर्थिक र राजनीतिक कारण (व्यापारको चाहना) लेखेमा।
- नेपालको सैनिक सुदृढीकरणलाई कारणका रूपमा लेखेमा।
- विस्तारवादी नीति वा बुटवल र स्युराजको विवाद लेखेमा।
- भूभाग गुमेको प्रभाव लेखेमा।
- एकीकरण रोकिएको वा अङ्ग्रेजको प्रभाव बढेको प्रभाव लेखेमा।
- दरबारमा षड्यन्त्र वा गोरखा भर्ती सुरु भएको प्रभाव लेखेमा।

२४. विदेश होइन, स्वदेशमै उद्यम **[७]**

कक्षा ९ का विद्यार्थी

हाम्रो देशले आर्थिक वर्ष २०८२/८३ मा ३१५.२९ अर्ब रुपियाँको सामान बेच्यो, तर २,०९६.३७ अर्ब रुपियाँको सामान किन्यो। अर्थात् आयात निर्यातभन्दा करिब साढे छ गुणा बढी छ। तेल, लुगा, औषधी मात्र होइन, तरकारी र फलफूल पनि बाहिरबाट आउँछन्। अर्कातिर हाम्रा गाउँका युवा काम खोज्दै विदेश जान्छन्। यो अवस्था बदल्ने उपाय स्वदेशमै उद्यम गर्नु हो।

रविनको उदाहरण: बर्दियाका रविनकुमार थारू मलेसियामा महिनामा करिब ३५ हजार रुपियाँ कमाउँथे। काठमाडौँको एउटा च्याउ फार्ममा सिप सिकेपछि उनले गाउँमै चार कट्ठामा च्याउ खेती सुरु गरे। अहिले उनी च्याउबाटै महिनामा ९० हजार रुपियाँभन्दा बढी कमाउँछन्, परिवारसँगै बस्छन् र अरूलाई पनि रोजगारी दिन्छन्।

उद्यमशीलताका फाइदा: उद्यमी आफू स्वरोजगार हुन्छन् र अरूलाई पनि रोजगारी दिन्छन्। देशकै स्रोतसाधनको उपयोग हुन्छ। आर्थिक क्रियाकलाप बढेर गरिबी घट्छ र छरिएको बचत पुँजीमा बदलिन्छ। स्वदेशमै उत्पादन बढे आयात घट्छ र व्यापार घाटा कम हुन्छ।

उद्योग प्रवर्धनका उपाय:

क. सरकारले उद्योगमैत्री नीति बनाई उद्यमीलाई सहुलियत ऋण र अनुदान दिनुपर्छ।

ख. सडक, बिजुली र पानीसहितका औद्योगिक क्षेत्र विस्तार गर्नुपर्छ र जलविद्युत्बाट उद्योगलाई सस्तो ऊर्जा दिनुपर्छ।

ग. स्वदेशमै कच्चा पदार्थ उत्पादन गर्नुपर्छ र गुणस्तरीय वस्तु बनाई निर्यातमुखी उद्योगमा जोड दिनुपर्छ।

घ. नेपाली वस्तुको विज्ञापन र औद्योगिक प्रदर्शनी गर्नुपर्छ। हामी उपभोक्ताले पनि स्वदेशी उत्पादन किन्ने बानी बसाल्नुपर्छ।

निष्कर्ष: विदेशको पसिनाले आजको गुजारा चल्ला, तर देश बनाउने काम आफ्नै माटोमा सुरु गरिएको उद्यमले गर्छ। सानो लगानी, सही सिप र लगनशीलता भए गाउँमै सम्मानजनक आम्दानी गर्न सकिन्छ। आउनुहोस्, हामी पनि पढाइसँगै सिप सिकौँ र भोलिका उद्यमी बनौँ।

अङ्क विभाजन

- शीर्षक, लेखकको परिचय र लेखको ढाँचा मिलाई लेखेमा।
- दिइएको व्यापार तथ्याङ्क प्रयोग गरी आयात र निर्यातको असन्तुलन प्रस्ट पारेमा।
- रविनकुमार थारूको उदाहरण प्रयोग गरी स्वदेशमै उद्यमको सम्भावना देखाएमा।
- उद्यमशीलताका कम्तीमा दुई फाइदा लेखेमा।
- उद्योग प्रवर्धनका ऋण, नीति वा पूर्वाधारसम्बन्धी उपाय लेखेमा।
- कच्चा पदार्थ, निर्यात वा प्रचारप्रसारसम्बन्धी उपाय लेखेमा।
- सिर्जनात्मक भाषा र उचित निष्कर्ष लेखेमा।

Science Playground, काटुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking